

М. О. Храпицька

студ. IV курсу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к.філос.н., доц. А. С. Зикін

СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ ПОКАРАННЯ У ТЕОРІЇ ІММАНУЇЛА КАНТА

Від початку формування держави та суспільства покарання виступало невід'ємною частиною суспільного буття і слугувало захисником громадського порядку та загальних інтересів суспільства від протиправних посягань.

З розвитком державно-правової думки змінювалося ставлення до покарання, його змісту та мети. Важливу роль у цьому процесі відіграло становлення гуманістичних ідеалів, проголошення цінності кожної людської особистості, які затвердились у період Нової історії. Співвідношення цих нових для суспільства й держави ідеологічних засад із існуючими принципами покарання стало предметом для роздумів багатьох мислителів того часу. Зосереджував увагу на цьому питанні у своїх працях і видатний німецький філософ Іммануїл Кант.

У «Метафізиці нравів» Кант розрізняє два види покарання – природне і по суду [1, с. 256]. Природна кара – це покарання, якому винний піддає себе сам, страждаючи від докорів сумління. Покарання по суду полягає в заповіданні злочинцеві органами державної влади страждання за те, що він скоїв злочин. Предметом уваги держави має бути лише покарання по суду.

Принцип справедливості є визначальним для Канта у вченні про покарання. Кримінальний закон визнається категоричним імперативом, і тому його вимоги справедливі та не потребують доведення – вони є абсолютними й безумовними [1, с. 256]. Відповідно, не вимагається і додаткового обґрунтування для призначення покарання за порушення закону, а його застосування до правопорушника є втіленням справедливості. Оскільки будь-який злочин порушує загальний категоричний імператив, він завжди спрямований не тільки проти потерпілої від злочину особи, а й проти усього

суспільства, тому справедливість слугує основою держави, без якої вона не здатна існувати [2, с. 281].

Покарання завжди є відповіддю суспільства на вчинене діяння і має бути рівнозначним тяжкості вчиненого. Кант пише, що лише право відплати рівним за рівне може визначати міру покарання та задовольняти вимогам справедливості [1, с. 257]. При цьому він не вимагає буквального трактування вказаного принципу, а наголошує, що рівними мають бути страждання, яких зазнала потерпіла особа, та страждання, яких зазнаватиме винна особа [2, с. 282]. Саме тому він заперечує проти штрафу як можливого виду покарання, оскільки вважає, що матеріальні витрати ніколи не відповідатимуть спричиненим злочином негативним наслідкам.

Досягнення справедливості є єдиною метою покарання винної особи і зводиться у працях Канта до абсолюту, тому будь-яка інша за своїм змістом мета є порушенням категоричного імперативу, що є неприпустимим. На думку Канта, покарання має накладатися на злочинця лише тому, що він скоїв злочин, і до того, як виникне думка про те, що з цього покарання можна отримати користь для самого злочинця або для суспільства [1, с. 256]. Заперечення інших можливих цілей покарання є також виявом поваги до особистості злочинця, оскільки суспільству таким чином не дозволяється маніпулювати винною особою [3, с. 167].

Більше того, проголошення абсолютної справедливості стримує владу від зловживань, не дозволяє їй надавати преференції одним та обмежувати у праві інших. Фактично, від влади вимагають забезпечення загальної рівності громадян перед законом, якої в ті часи в судах ще не вдалося досягнути.

У теорії Канта проголошується принцип суб'єктивного ставлення за вину. Призначення покарання особі визнається можливим лише за наявності вини особи, коли, з урахуванням свободи волі та свободи особистості, вона мала можливість зробити вибір, і обрала злочинний шлях. При цьому при призначенні покарання врахуванню підлягають не лише об'єктивні, а й суб'єктивні фактори, і саме вони відіграють головну роль при вирішенні питання про вид та розмір покарання. Кант писав, що має бути врахована не тільки суспільна небезпека діяння, а й ті перешкоди, які особа була змушена долати під час вчинення злочину [1, с. 137]. Такі перешкоди можуть бути як об'єктивними, так і суб'єктивними, і зрозуміло, що чим більше перешкод здолала особа, тим більша злочинна спрямованість її поведінки, і тому більш суворе покарання вона має понести.

Таким чином, питання покарання займало важливе місце у працях Іммануїла Канта, а ті аспекти, яким він приділяв найбільшу увагу, досі є актуальними для світового суспільства загалом та України зокрема. На сьогодні ще немає єдиної відповіді на те, яку ж саме мету має виконувати покарання. У діючому Кримінальному кодексі України метою покарання є кара, виправлення

засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [4, ст. 50]. Багато вчених вважають цю концепцію застарілою, яка не відповідає сучасній антропоцентричній моделі юстиції, але разом з тим постає питання і про те, яким же чином дотриматися балансу між інтересами суспільства та кожної окремої особистості. У пошуку відповідей на це питання кримінальне законодавство України зазнає кількісних та якісних змін, проте говорити про їх позитивні результати сьогодні ще зарано.

Список використаної літератури

1. Кант І. Метафізика нравов. Сочинения в 6 т. / под ред. В. Ф. Асмуса. Москва : Мысль, 1965. Том 4 (II). 478 с.
2. Подройкина И. А. Осмысление феномена наказания с позиций теорий возмездия. *Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса*. 2015. № 1 (30). С. 280–284.
3. Моисеев С. В. Философия права. Курс лекций. Новосибирск : Сибирское универси-тетское издательство, 2003. 203 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 27.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.